

*Bellelen'in bu sayısı
Cumhuriyet'in 60. yıldönümü anısına
armağan edilmiştir.*

Sahibi ve Yazı İşleri Müdürü
Türk Tarih Kurumu Adına
PROF. DR. YUSUF HALAÇOĞLU

Proprietor and Redactor in Chief
Turkish Historical Society
PROF. DR. YUSUF HALAÇOĞLU

Adres/Address:

Türk Tarih Kurumu Kızılay Sokak No: 1
06100-Sıhhiye/ANKARA
Tel: 310 23 68 (11 Hat)
Fax: 310 16 98
Internet: <http://www.ttk.gov.tr>
email: yusuf@ttk.gov.tr

ISSN 0041-4255

İkinci Baskı : 2003

ALTINTEPE'DE BULUNMUŞ OLAN EMEVÎ SİKKELERİ (ALTINTEPE DEFİNESİ)

TAHSİN ÖZGÜÇ - TAHSİN SAATÇI

Altintepe, Urartu Devleti M. Ö. 590 yıllarında ortadan kaldırıldıktan sonra, uzun bir süre iskan edilmedi¹. Ancak, çok kuvvetli bir ihtimal ile M.S. 6. yüzyıldan sonra Bizans döneminde, sitadel yeniden sağlam bir taş sur ile tahkim edildi. M.Ö. 8. yüzyılın başlarında, 60 m. yüksekliğindeki tabii tepenin dik sırtlarına (Res. 1) tipik Urartu stilindeki sûr inşa edilmişti (Res. 2-3). Prens ve prenses mezarları, açık hava mabedi bu sûrun dışında kalmıştır². Sûrun, tepenin her yönü dik kesimine inşa edilmiş olması, Urartu yapı tekniğine ve girilen operasyonların büyüklüğüne canlı bir örnektir. Urartunun aksine, Orta çağ sûru tepenin en yüksek kesimine inşa edilmiş olduğundan, bu çağda sitadel alanı çok küçültülmüştür.

İyi kesilmiş iri andezit bloklarla inşa edilmiş olan Urartu sûru çok tahrip edilmiştir. En iyi durumda korunmuş olduğu anlaşılan güney yönündeki dört köşeli kulelerinin dahi, yalnız, en alttaki 2-3 dizi taşları korunabilmiştir (Res. 2-3). Urartu sûrunun tahribinden sonra, taşlarından büyük bir bölümü Orta çağ sûrunun ve zirvedeki yapıların inşasında yeniden kullanılmıştır (Res. 4-6). Bu çağ'da Urartu mabedinin *Cella'sı*, avlusu, güneyindeki odaları ve kabul salonu üstüne herhangi bir yapı inşa edilmemiştir³. Onun için bu binalar sağlam durumda açığa çıkarılabildi. Yalnız, Orta Çağ sûru ve içindeki askeri yapı-garnizonu Urartu sitadelinin kuzey kesimindeki sınırlı alana inşa edilmiştir. Bunun için, depo binası, kabul salonunun kuzey odaları, mabet avlusunun kuzeyindeki odalar, büyük ölçüde, tahrip edilmiştir⁴. Ayrıca, kabul salonunun güneydoğu köşesine inşa edilmiş olan güçlü köşe kulesinin kalıntısı günümüze kadar korunmuştur. Çok acele olarak inşa edildiği anlaşılan Orta çağ sûrunun ve içindeki yapıların bütün taşları, eski Urartu binalarından alınmıştır.

¹ Tahsin Özgüç, Altintepe I, Mimarlık anıtları ve duvar resimleri-Architectural monuments and wall paintings. Ankara 1966 ve Tahsin Özgüç, Altintepe II. Mezarlar, depo binası ve fildişi eserler-Tombs storhouse and ivories, Ankara 1969.

² Altintepe II, Res. 3.

³ Altintepe I, S. 3 v. d.

⁴ Altintepe I, S. 3-12, ve Altintepe II, S. 28-37.

Dışarıdan yeni hiç bir taş getirilmemiştir. Ayrıca, son Urartu yapı katına ait temellerin önemli bir bölümü de hiçbir değişikliğe uğratılmadan yeniden kullanılmışlardır. Onun için, iki ayrı örgü tekniklerini yan yana görmek mümkündür. Orta çağ garnizonu, en çok, 2-3 yüzyıllık bir süreyi kaplamaktadır. Selçuklu döneminde ömrünü sürdürmediği anlaşılmaktadır.

Orta çağ enkazı içinde kalın-yassı tellerden yapılmış altın bir küpe bulundu (Res. 7). Çerçevesi içi birbirine lehimlenmiş 6 omega motifi ve 3 telle süslüdür. 4/3 şeklindeki dairenin alt kenarına ve iğnenin gövdeye bağlandığı iki kenara birer küre kaynatılmıştır. İğnesi geniş bir yarım daire meydana getirmiştir. İğnenin küpeye bağlandığı üst kenarının iki tel arasındaki derince bölümünün aslında kıymetli taşlarla süslenmiş olduğu anlaşılmaktadır.

1961 yılı Altuntepe kazılarında, sath'dan 40-50 cm derinlikte bir deri kese içinde 474'ü gümüş, 13'ü Altın olmak üzere, 487 adet Emevi dinarı ve dirheminden oluşan bir define keşfettik⁵. Kese gün ışığına çıkar çıkmaz dağılmış, korunması mümkün olmamıştır. Kese I ve II Urartu yapı katlarını örten toprağa gömülmüştür. Sitadelin kesenin bulunduğu bu kesimi Orta çağ'da bir meydan - avlu olarak kullanılmıştır. Buna göre, definenin kesesi içinde avluya, toprağa gömüldüğü anlaşılmaktadır. Define, gerekli emniyet önlemleri alınmaksızın, acele olarak-rasgele bir yere gömülmüştür.

Kırılmış, parçalar halindeki 27 gümüş sikke okunamamıştır.

Sikkelerin Kataloğu⁶

Abd el-Melik b. Mervan
65-86. H (684-705.M)

I) Altın, sene 79

Ön yüz, ortada:

الله احد الله

الصمد لم يلد

ولم يولد

Etrafında:

بسم الله ضرب هذا الدين في سنة تسع وسبعين

⁵ Sikkeleri, keşfedildiği sene, meslekdaşım nümizmat İbrahim Artuk'un bilgisine sundum. Kendisi sikkelerin önemli bir bölümünü gördü. Ancak, değerli meslekdaşım Ankara'da uzunca süre kalamadığı, biz de bütün sikkelerin fotoğraflarını çektilerine bulamadığımız için incelemelerini sürdüremedi. Makalemizi okumak lütfunda bulunan Sayın İ. Artuk'un telkin ve önerilerine, özellikle, Ankara'da temin edemediğimiz kataloglar nedeni ile ortaya çıkan boşluğu doldurmada gösterdiği yardıma ve çok önemli katkılarına içtenlikle teşekkür ederiz.

⁶ Bu makalede ancak Ankara Kitaplıklarında ve sayın İbrahim Artuk'un özel kitaplığında mevcut neşriyattan yararlanabildik. Onun için hem batıda, hem de doğuda

لا اله الا

Arka yüz, ortada:

الله وحده

لا شريك له

Etrafında: محمد رسول الله ارسله بالهدى ودين الحق ليظهره على الدين كله

4.230 gr. 20 mm

Artuk, İslâmi Sikkeler Kataloğu, I, No. 33; BM I, No. 3; İstanbul, No. 57; Paris I, No. 161-162; J. Walker II, No. 189; Cairo, No. 3; G. C. Miles, MN

yayınlanmış önemli katalogların bazılarında yararlanamadığımız okuyucuların dikkatinden kaçmayacaktır. Kaynakların kısaltılmasında nümizmat İbrahim Artuk'un uygulamasına uyulmuştur:

Abd el-Rahman Fehmi Muhammed, Mevzûa el-nukûd el-arabiyye ve ilm el numiyyât. I. Fecri sikket el-arabiyye. Kahire 1965; Artuk, İslâmî Sikkeler Kataloğu I-İbrahim Artuk-Cevriye Artuk, İstanbul Arkeoloji Müzeleri Teşirdeki İslami Sikkeler Kataloğu, İstanbul 1971.

BMI-S. Lane-Poole, Catalogue of Oriental Coins in the British Museum, London 1876.

BM IX Add, Part I-S. Lane-Poole, Additions to the Oriental Collection 1876-1888, part I, Additions to Vols. I-IV, London 1889.

Cairo-S. Lane-Poole, Catalogue of the Collection of Arabic Coins Mhedivial at Cairo, London 1897.

G.C. Miles, MN, III, Some Early Arab Dinars, Museum Notes III, The American Numismatic Society, New York 1948.

Denizbacı Definesi-İbrahim Artuk, Denizbacı Definesi, Ankara 1966.

İstanbul-İsmail Galip, Meskukat-i Kadime-i İslamiye Kataloğu, Kostantiniye 1312-1894.

J. Walker II-John Walker, A Catalogue of the Arab-Byzantine and Post-Reform Umayyad Coins, London 1956.

Mayer-L. A. Mayer, A Hoard of Umayyad dinars from el-Lajjun (QDAP 1934/IV, S. 100-102)

H. Nützel ZfN, Berlin 1892, Bd. 18.

Paris I.-M. Henri Lavix, Catalogue des Monnaies Musulmanes de La Bibliothèque Nationale, Khalifes Orientaux, Paris 1887.

Stickel-Johann Gustav Stickel, Ergänzungen und Berichtigungen zur Omajjadischen Numismatik (ZDMG 1885/39, S. 17-41).

Sourdel, Dominique-, Inventaire des Monnaies Musulmanes Anciennes du Musée de Caboul, Damas 1953

Tiesenhausen, Moneti vostochnavo Khalifata, st. Petersburg 1873.

ناصرالسيد محمود النقشبندی

الدینار الاسلامی فی المتحف العراقي

الدینار الاموی والعباسی

Cüz I, Bağdad 1953

المرحوم ناصر محمود النقشبندی ومهاب درویش البکری

الدرهم الاموی المغرب

Irak 1974

III, No. 8-14; Bağdad, No. 1; Agora LTD, Auction I, 14 May 1974, Tel-Aviv, Israel, No. 248; Sourdél, Dominique, S. 1, No. 1.

2) Altın, sene 83

Ön yüz, ortada:

No. 1 gibidir.

Etrafında: بسم الله ضرب هذا الدين سنة ثلث وثمانين

Arka yüz, ortada:

No. 1 gibidir.

Etrafında:

No. 1 gibidir.

4.230 gr. 19 mm

Artuk, İslami Sikkeler Kataloğu, I, No. 33; BM I, No. 6; Paris I, No. 168; J. Walker II, No. 193; Bağdad, No. 3. ناصر السيد محمود النقشبندی s. 67, No. 3; Abd el-Rahman Fehmi Muhammed, s. 293, No. 19.

El-Velid b. Abd el-Melik

86-96. H. (705-714. M)

3) Altın, sene 87

No. 1 gibidir.

Ön yüz, etrafında: بسم الله ضرب هذا الدين سنة سبع وثمانين

4.230 gr. 19 mm.

Artuk, İslami Sikkeler Kataloğu I, No. 48; BM I, No. 9; J. Walker II, No. 198; Paris I, No. 214; ناصر السيد محمود النقشبندی s. 69, No. 6.; Abd el-Rahman Fehmi Muhammed, s. 294, No. 21.

4) Altın, sene 89

No. 1. gibidir.

Ön yüz, etrafında: بسم الله ضرب هذا الدين سنة تسع وثمانين

4.250 gr. 20 mm.

BM I, NO. 11; J. Walker II, No. 200; Paris I, No. 217; Abd el-Rahman Fehmi Muhammed, s. 295, No. 24-28.

5) Altın, sene 89

No. 1 gibidir.

Ön yüz, etrafında: بِسْمِ اللَّهِ ضَرَبَ هَذَا الدِّينَرُ سَنَةَ ثَمَانٍ وَتِسْعِينَ

4.250 gr. 19.5 mm.

BM I, NO. 11; J. Walker II, No. 200; Paris I, No. 217; Abd el-Rahman Fehmi Muhammed, s. 295, No. 24-28.

6) Altın, sene 92

No. 1. gibidir.

Ön yüz, etrafında: بِسْمِ اللَّهِ ضَرَبَ هَذَا الدِّينَرُ سَنَةَ ثَمَانٍ وَتِسْعِينَ

4.250 gr. 20 mm.

Artuk, İslami Sikkeler Kataloğu I, No. 50; BM I, No 14; J. Walker II, No. 204; Paris I, No. 221; D. Stickel, S. 19; Mayer, No. 10; Abd el-Rahman Fehmi Muhammed, s. 296, No. 33-35.

7) Altın, sene 93

No. 1 gibidir.

Ön yüz, etrafında: بِسْمِ اللَّهِ ضَرَبَ هَذَا الدِّينَرُ سَنَةَ ثَلَاثٍ وَتِسْعِينَ

4.250 gr, 19 mm.

BM I, No. 15; J. Walker II, No. 205; Paris I, No. 223; İstanbul, No. 77; Abd el-Rahman Fehmi Muhammed, s. 296, No. 37-39.

Süleyman b. Abd el-Melik
96-99. H. (714-717. M)

8) Altın, sene 98

No. 1 gibidir.

Ön yüz, etrafında: بِسْمِ اللَّهِ ضَرَبَ هَذَا الدِّينَرُ سَنَةَ ثَمَانٍ وَتِسْعِينَ

4.250 gr. 20 mm.

Artuk, İslami Sikkeler Kataloğu I, No. 78; BM I, No. 22; Paris I, No. 364-366; İstanbul, No. 137; J. Walker II, No. 213; ناصر السيد محمود القشندى s. 72, No. 13; Abd el-Rahman Fehmi Muhammed, s. 299, No. 57-61.

Ömer b. Abd el-Aziz
99-101. H (717-719. M)

9) Altın, sene 100

No. 1 gibidir.

Ön yüz, etrafında: بِسْمِ اللَّهِ ضَرَبَ هَذَا الدِّينَرُ سَنَةَ مِائَةٍ

4.230 gr, 20 mm.

Artuk, İslami Sikkeler Kataloğu I, No. 90; BM I, No. 25; İstanbul, No. 114; Paris I, No. 404; J. Walker II-No. 216; Mayer, No. 19-20; ناصر السيد محمود النقشبندی s. 73, No. 15; Abdd el-Rahman Fehmi Muhammed, s. 301-302, No. 70-89.

Hişam b. Abd el-Melik
105-125. H (723-742. M).

10) Altın, sene 106

No. 1. gibidir

Ön yüz, etrafında: بِسْمِ اللَّهِ ضَرَبَ هَذَا الدِّينَرُ سَنَةَ سِتٍّ وَمِائَةٍ

4.230 gr. 20 mm.

Artuk, İslami Sikkeler Kataloğu I; No. III; BM I, No. 31; Cairo, No. 40; J. Walker II, No. 225; Paris I, No. 449; Abd el-Rahman Fehmi Muhammed, s. 306, No. 132-141.

11) Altın, sene 116

No. 1. gibidir.

Ön yüz, etrafında: بِسْمِ اللَّهِ ضَرَبَ هَذَا الدِّينَرُ سَنَةَ سِتِّ عَشْرٍ وَمِائَةٍ

4.250 gr, 20 mm.

BM IX, Add. part I, No. 33; J. Walker II, No. 236; Paris I, No. 458; Abd el-Rahman Fehmi Muhammed, s. 315, No. 333-371.

12) Altın, sene 117

No. 1 gibidir.

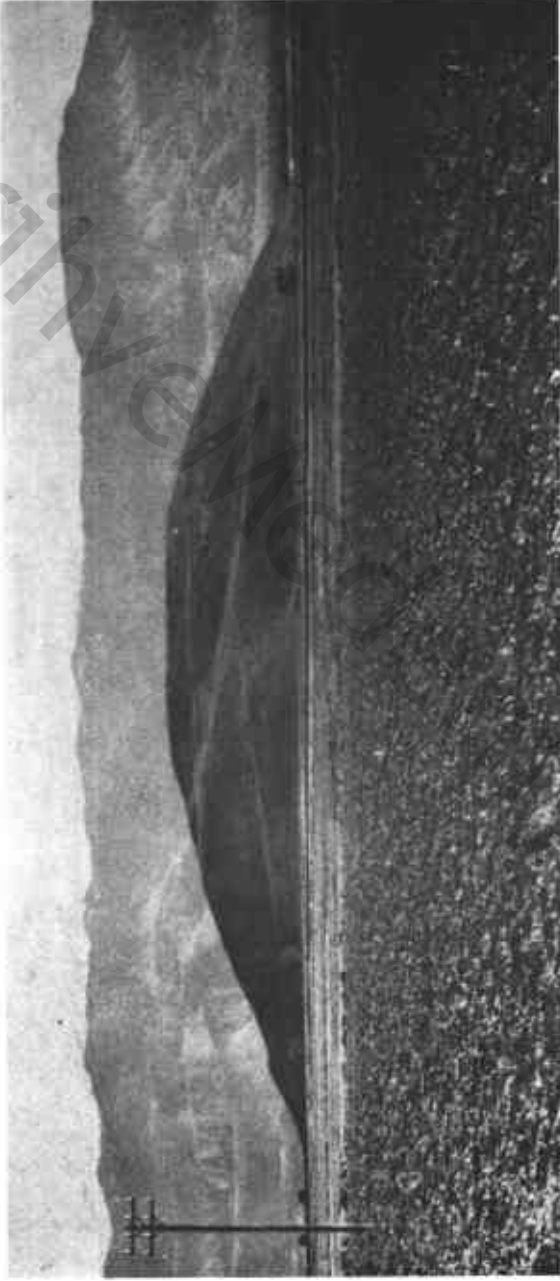
Ön yüz, etrafında: بِسْمِ اللَّهِ ضَرَبَ هَذَا الدِّينَرُ سَنَةَ سَبْعِ عَشْرٍ وَمِائَةٍ

4.230 gr. 20 mm

BM I, No. 34; J. Walker II, No. 237; Abd el-Rahman Fehmi Muhammed, s. 317-319, No. 372-435.

T. Özgüç-T. Saatçi

Res. 1

T. Özgüç-T. Saatçi

Res. 2

T. Özgüç-T. Saatçi

Res. 3

T. Özgüç-T. Saatçi

Res. 4

T. Özgüç-T. Saatçi

Res. 5

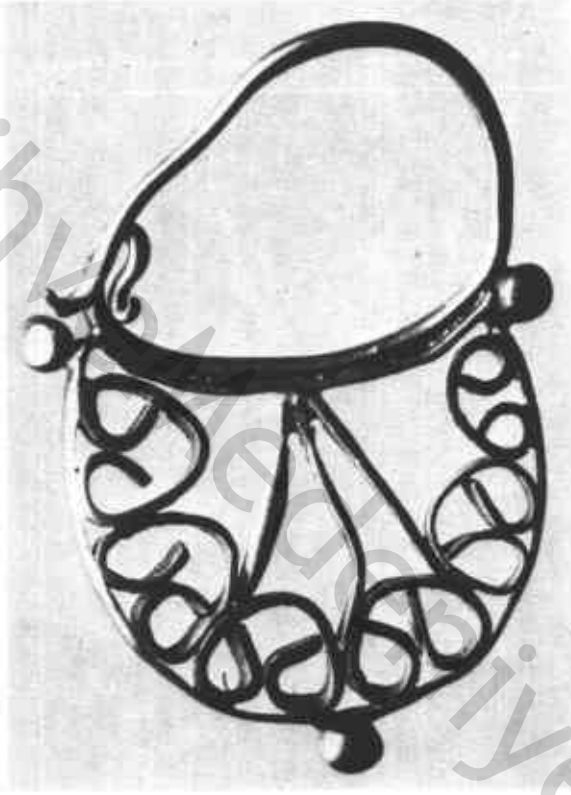

T. Özgüç-T. Saatçi

Res. 6

T. Özgüç-T. Saatçi

Res. 7

T. Özgüç-T. Saatçi

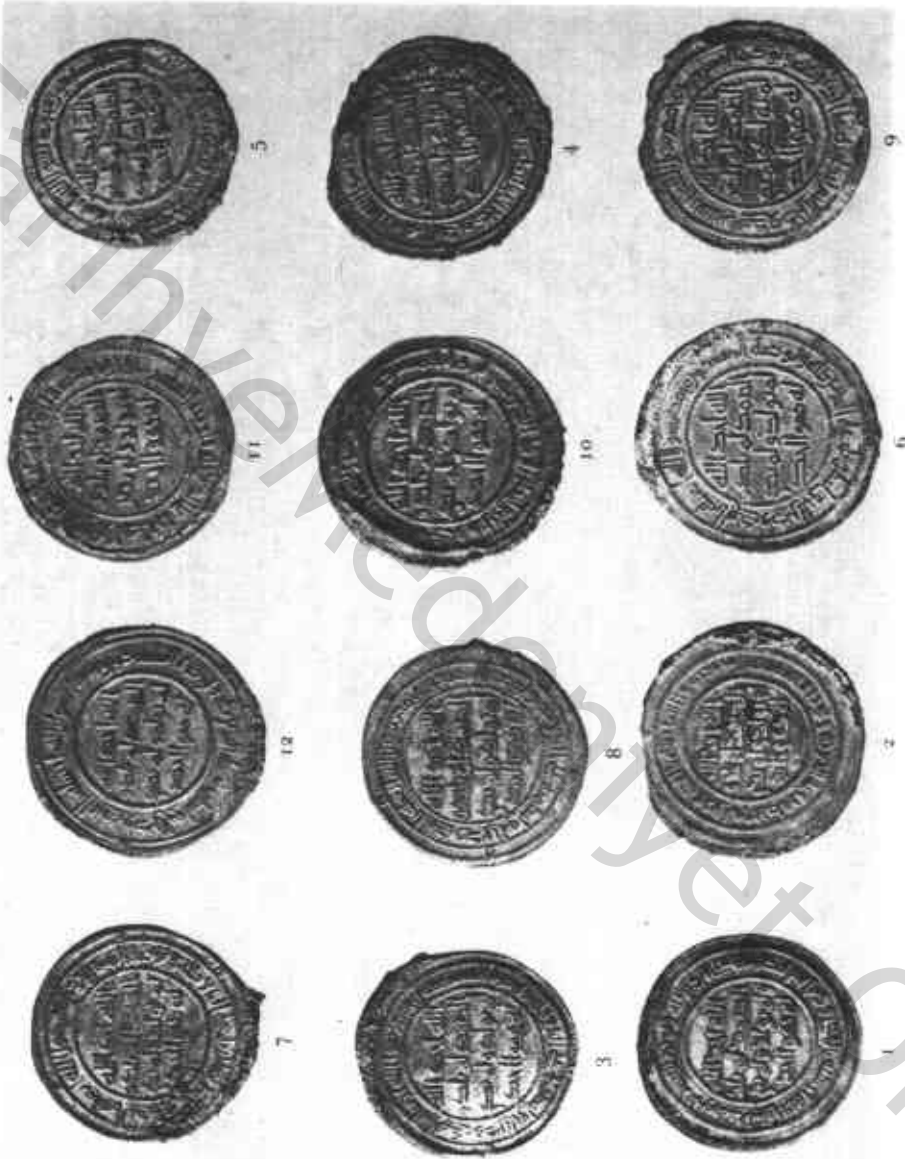
T. Özgüç-T. Saatçi

T. Özgüç-T. Saatçi

T. Özgüç-T. Saatçi

T. Özgüç-T. Saatçi

T. Özgüç-T. Saatçi

TarihveMedeniyet.Org

TarihveMedeniyet.Org

13) Altın, sene 120

No. 1 gibidir.

Ön yüz, etrafında: بسم الله ضرب هذا الدين سنة عشرين ومئة

4.210 gr. 20 mm.

BM IX, Add. part I, No. 36 a; Paris I, No. 460; J. Walker II, No. 240; Abd el-Rahman Fehmi Muhammed, s. 323, No. 519-523.

Görüldüğü gibi, 41 dinardan oluşan El-Lajjun definesinin⁷ aksine, Altuntepe definesindeki 13 Altın sikkenin eşleri az değildir. İslamî sikkeler arasında, önemli bir grubu temsil eden bu define, Ankara, Anadolu Medeniyetleri Müzesinin ilk zengin Emevî sikke koleksiyonunu oluşturmuştur. (Res. 1-13).

Altuntepe definesinde Abd el-Melik b. Mervan'a (65-86. H. 684-705. M) ait 70 adet gümüş dirhem vardır. Bunlar Dimaşk (79, 81, 85), el-Basra (79, 82), Darabcird (70), Vasıt (86) ve Serhes'te (75 senelerinde) kesilmiştir.

Definenin en büyük bölümlerinden biri I. El-Velid b. Abd el-Melik'e (86-96. H, 705-714. M) ait'tir. Bu 123 dirhem de Vasıt (86-96), Sâbûr (90-91, 93, 96), Darabcird (70, 91-94), İstahr (90-92, 94-96), El-Basra (79, 91), Nehrtira (93-94), Herat (92), Hemedân (91, 93-94), Dimaşk (86-89, 94-95), Kirman (90, 92, 95-96), Merv (93, 95), Destovâ (95-96), Mahi (90, 93, 96), Serhes (95), Ram-Hürmüz (90), Ardeşirhurra (90, 96), El-Rey (93), Cey (92, 94-95), Behkubad el-esfel (90), Menâzır (92), Surrak (90), Suk el-Ehvaz (94), Abraşehr (96), Teymere (90), Cenza (94), Erminiye (94), Sicistan (94), El-Sus (94), ve El-Cezire'de (95) yıllarında kesilmişlerdir.

Süleyman b. Abd el-Melik'e (96-99. H. 714-717. M) ait 22 dirhem vardır. Bunlar da Vasıt (97, 99), Mâhi (98), Erminiye (97-98), Dimaşk (97-99), İstahr (97), Ardeşirhurra (97), Kirman (98), Darabcird'de (97) senelerinde kesilmişlerdir.

Ömer b. Abdülaziz'e (99-101. H. 717-719. M) ait 20 dirhem vardır. Bunlar El-Basra (100-101), Vasıt (99), Dimaşk (100), El-Küfe (100-101), Erminiye (100-101)'de kesilmişlerdir.

II. Yezid b. Abd el-Melik'in (101-105. H. 720-724. M) dirhemleri de (16 Adet), Kirman (101-103), Dimaşk (102, 104-105), Erminiye (102) Vasıt (103-105), El-Küfe (102)'de basılmışlardır.

⁷ Mayer, S. 100. L.A. Mayer'in de, haklı olarak ifade ettiği gibi, Emevî dinarları İslamî sikkelerin her türünden daha iyi incelenmişlerdir. Onun için, Altuntepe dinarlarının da eşlerinin batının ve doğunun zengin koleksiyonları arasındaki varlığına şaşmamak gerekir.

Sonuncu grup Hişam b. Abd el-Melik'e ait'tir. (105-125. H. 723-742. M). Bunlar 176 dirhem ile definenin en büyük bölümünü oluşturmaktadır. Vasıt'da (105-125), El-Mübareke'de (110-118), El-Bab'da (118-121), Dimaşk'da (109, 111, 114, 123, 124) senelerinde kesilmişlerdir.

Definede bu beş halifeden başkalarının gümüş sikkelerine rastlanmamıştır.

Biz burada define hakkında ilk bilgileri vermek üzere, 474 gümüş sikke arasından seçtiğimiz 26 sikkenin katalogunu sunuyoruz, geri kalanlarını, ayrıca, *Altıntepe Definesi* konulu cilt'te yayımlayacağız. (Res. 1-26).

1. Abd el-Melik b. Mervan
65-86. H (684-705.M)

- 1) Gümüş, el-Basra, sene 80
Ön yüz, ortada:
Etrafında:
Arka yüz, merkezde daire içinde:
- لا إله إلا الله وحده
لا شريك له
بسم الله ضرب هذا الدرهم بالبصرة في سنة ثمانين
الله احد الله
الصدق لم يلد
ولم يولد ولم
يكن له كفوا احد

Etrafında ikinci daire içinde: محمد رسول الله ارسله بالهدى ودين الحق ليظهره على الدين كله ولو كره المشركون

Ön yüz: etrafında noktalı üç daire ile dördüncü dış daire arasında: o o o o.
Arka yüz: İç, orta ve dış olmak üzere noktalı üç dairenin orta ve dıştaki arasında: o o o o.

2.800 gr. 26 mm.

Artuk, İslami Sikkeler Kataloğu I. No. 39; İstanbul, No. 60; Paris I, No. 176; J. Walker II, No. 300; Stickel, S. 38; Denizbacı Definesi, s. 9, No. 1.

- 2) Gümüş, Dimaşk, sene 85.

No. 1 gibidir.

Etrafında: بسم الله ضرب هذا الدرهم بدمشق سنة خمس وثمانين

2.840 gr. 28 mm.

İstanbul, No. 65; BM I, No. 90; Paris I, No. 192; J. Walker II, No. 359; الدرهم الاموي العرب , s. 54, No. 26-27.

ALTINTEPE DEFİNESİ

1199

2. El-Velid b. Abd el-Melik
86-96. H (705-714. M)

3) Gümüş, Vasıt, sene 90
No. 1 gibidir.

Etrafında: بسم الله ضرب هذا الدرهم بواسط في سنة تسعين

2.950 gr. 26 mm.

BM I, No. 176; Paris I, No. 346; J. Walker II, No. 417; Stickel, S. 38;
Denizbacı definesi s. 20, No. 65; Sourdell, Dominique, s. 2, No. 9;
الدرهم الاموى العرب , s. 91, No. 140-141.

4) Gümüş, Behkubad el-esfel, sene 90
No. 1 gibidir.

Etrafında: بسم الله ضرب هذا الدرهم بهقباد الاسفل في سنة تسعين

2.990 gr. 27 mm.

Paris I, No. 247; Cairo, No. 84; J. Walker II, P. 71; Edward von Zambaur
(Herausgegeben von Peter Jaeckel), Die Münzprägungen des Islams,
zeitlich und örtlich geordnet, I Band, Wiesbaden 1968, s. 81.

5) Gümüş, Darabcird, sene 91
No. 1 gibidir.

Etrafında: بسم الله ضرب هذا الدرهم بدربجرد في سنة احدى وتسعين

2.950 gr. 25 mm.

BM IX, Add. part I, No. 79 P; Paris I, No. 261; Cairo, No. 91; J. Walker II,
No. 340; Denizbacı Definesi, s. 13, No. 20; الدرهم الاموى العرب , s. 71,
No. 77.

6) Gümüş, Vasıt, sene 92.
No. 1 gibidir.

Etrafında: بسم الله ضرب هذا الدرهم بواسط في سنة اثنين وتسعين

2.920 gr. 28 mm.

BM I, No. 178; Istanbul, No. 112; J. Walker II, No. 535; Paris I, No. 348;
Stickel, s. 38; Denizbacı Definesi, s. 20, No. 67. الدرهم الاموى العرب , s.
91, No. 143.

- 7) Gümüş, Menazır, sene 92.

No. 1 gibidir.

Etrafında: بِسْمِ اللَّهِ ضَرَبَ هَذَا الدَّرْهَمَ مِثْلًا فِي سَنَةِ ثَمَانٍ وَتِسْعِينَ

2.920 gr. 27 mm.

H. Nützel No. 411; Tiesenhausen, No. 369; J. Walker, B. 39; ve yine benzeri Ghirshman'ın özel koleksiyonunda da vardır.

- 8) Gümüş, Sâbûr, sene 93.

No. 1 gibidir.

Etrafında: بِسْمِ اللَّهِ ضَرَبَ هَذَا الدَّرْهَمَ بِسَابُورٍ فِي سَنَةِ ثَلَاثٍ وَتِسْعِينَ

2.940 gr. 26 mm.

BM IX, Add. Part I, No. 124 a; J. Walker II, No. 417; Stickel, s. 38; Denizbacı Definesi s. 18, No. 50.

- 9) Gümüş, el-Sus, sene 94.

No. 1 gibidir.

Etrafında: بِسْمِ اللَّهِ ضَرَبَ هَذَا الدَّرْهَمَ بِالسُّوسِ فِي سَنَةِ أَرْبَعٍ وَتِسْعِينَ

2.900 gr. 27 mm.

BM I, No. 137; J. Walker II, No. 437; Saurdel, Dominique, s. 2, No. 13.

- 10) Gümüş, Cey, sene 94.

No. 1 gibidir.

Etrafında: بِسْمِ اللَّهِ ضَرَبَ هَذَا الدَّرْهَمَ بِجَيِّ فِي سَنَةِ أَرْبَعٍ وَتِسْعِينَ

3.050 gr. 28 mm.

BM I, No. 78; Paris I, No. 258; J. Walker II, No. 333.

- 11) Gümüş, Dimaşk, sene 94.

No. 1 gibidir.

Etrafında: بِسْمِ اللَّهِ ضَرَبَ هَذَا الدَّرْهَمَ بِدِمَاشَقَ فِي سَنَةِ أَرْبَعٍ وَتِسْعِينَ

2.850 gr. 27 mm.

BM I, No. 99; J. Walker II, No. 370; Paris. 278; Stickel, s. 38;
الدَّرْهَمُ الْأَمْرِيُّ الْمَرْبُ s. 76, No. 92.

ALTINTEPE DEFİNESİ

1201

12) Gümüş, İstahr, sene 96.

No. 1 gibidir.

Etrafında: بسم الله ضرب هذا الدرهم باصطخر في سنة ست وتسعين

2.920 gr. 28 mm.

BM I, No. 52; İstanbul, No. 79; Cairo, No. 75; J. Walker II, No. 275; Stickel, s. 38; Denizbacı Definesi s. 16, No. 37.

Süleyman b. Abd el-Melik

96-99. H (714-717. M)

13) Gümüş, İstahr, sene 96.

No. 1 gibidir.

Etrafında: بسم الله ضرب هذا الدرهم باصطخر في سنة ست وتسعين

3 gr. 27 mm.

BM I, No. 52; Paris I, No. 246; İstanbul, No. 79; Cairo, No. 75; J. Walker II, No. 275; الدرهم الاموى العرب , s. 94, 152.

14) Gümüş, Ardeşirhurra, sene 97.

No. 1 gibidir.

Etrafında: بسم الله ضرب هذا الدرهم بأرdeşيرخورة في سنة سبع وتسعين

2.990 gr. 27 mm.

Artuk, İslami Sikkeler Kataloğu I, No. 81; Paris I, No. 97; Cairo, No. 69; J. Walker II, No. 263; Stickel, s. 24, No. 105; الدرهم الاموى العرب , s. 94, No. 150.

15) Gümüş, Vasıt, sene 97

No. 1 gibidir.

Etrafında: بسم الله ضرب هذا الدرهم بواسط في سنة سبع وتسعين

2.940 gr. 27 mm.

Artuk, İslami Sikkeler Kataloğu I, No. 89; BM I, No. 183; Paris I, No. 399; İstanbul, No. 141-143; Cairo, No. 194. J. Walker II, No. 543; الدرهم الاموى العرب , s. 99, No. 165.

Ömer b. Abdel-Aziz
99-101. H (717-719. M)

- 16) Gümüş, Vasıt, sene 99
No. 1 gibidir.

Etrafında: بسم الله ضرب هذا الدرهم بواسط سنة تسع وتسعين

2.880 gr. 27 mm.

BM I, No. 184; Paris I, No. 402; İstanbul No. 151-154; J. Walker, II, No. 544; Stickel, S. 38; s. الدرهم الاموى المرب 105, No. 179.

- 17) Gümüş, el-Basra, sene 100
No. 1 gibidir.

Etrafında: بسم الله ضرب هذا الدرهم بالبصرة سنة مئة

2.900 gr. 27 mm.

Artuk, İslami Sikkeler Kataloğu I, No. 94; BM I, No. 66; İstanbul, No. 145-146; Cairo, No. 82; Stickel, S. 38; Denizbacı Definesi, No. 80; Paris I, No. 410; J. Walker II, No. 305; Denizbacı Definesi, s. 22, No. 80; الدرهم الاموى المرب s. 102, No. 169.

- 18) Gümüş, Dimaşk, sene 100
No. 1 gibidir.

Etrafında: بسم الله ضرب هذا الدرهم بدمشق سنة مئة

2.900 gr. 27 mm.

Artuk, İslami Sikkeler Kataloğu I, No. 95; Paris I, No. 415; İstanbul, No. 147-149; Cairo, No. 116; J. Walker II, No. 377; Stickel, S. 38; I. Artuk, Denizbacı Definesi, No. 81; الدرهم الاموى المرب s. 103, No. 173.

- 19) Gümüş, Erminiye, sene 101

No. 1 gibidir. Daireler çok silik olduğundan sayılamadı.

Etrafında: بسم الله ضرب هذا الدرهم بآرمينية سنة احدى ومئة

2.970 gr. 27 mm.

J. Walker. II. No. III; Stickel, S. 38; Tiesenhausen, No. 491; H. Nützel, No. 470. الدرهم الاموى المرب s. 101, No. 168.

ALTINTEPE DEFİNESİ

1203

20) Gümüş, El-Küfe, sene 101

No. 1 gibidir.

Etrafında: بِسْمِ اللَّهِ ضَرَبَ هَذَا الدَّرْهَمَ بِالْكُوفَةِ سَنَةِ إِحْدَى وَمِائَةٍ

3.170 gr. 28 mm.

BM I, No. 149; Cairo, No. 146; J. Walker II, No. 469.

II. Yezid b. Abd el-Melik

101-105. H (720-724. M)

21) Gümüş, Dimaşk, sene 102

No. 1 gibidir.

Etrafında: بِسْمِ اللَّهِ ضَرَبَ هَذَا الدَّرْهَمَ بِدِمَشْقَ سَنَةِ ثَلَاثِينَ وَمِائَةٍ

2.900 gr. 27 mm.

BM I, No. 107; Cairo, No. 118; Paris I, No. 436; BM IX, Add. part I, No. 107; J. Walker II, No. 379.

22) Gümüş, Vasıt, sene 103

No. 1 gibidir.

Noktalı üç daire ile dış tek daire arasında: oo oo oo oo

Etrafında: بِسْمِ اللَّهِ ضَرَبَ هَذَا الدَّرْهَمَ بِوَسَّطَ سَنَةِ ثَلَاثَ وَمِائَةٍ

2.900 gr. 27 mm.

Artuk, İslami Sikkeler Kataloğu I, No. 110; BM I, No. 186; Cairo, No. 196; Paris I, No. 444; İstanbul, No. 158; J. Walker II, No. 546; Stickel, S. 38;
الدَّرْهَمُ الْأَمْوِيُّ الْمَرْبُ s. 107, No. 183.

Hişam b. Abd el-Melik

105-125. H (723-742. M)

23) Gümüş, Vasıt, sene 105

No. 1 gibidir.

Noktalı üç daire ile dış tek daire arasında, o o o o.

Etrafında: بِسْمِ اللَّهِ ضَرَبَ هَذَا الدَّرْهَمَ بِوَسَّطَ سَنَةِ خَمْسَ وَمِائَةٍ

3.070 gr. 27 mm.

BM IX, Add. part I, No. 198; Paris I, No. 447; İstanbul, No. 160; J. Walker II, No. 548; İ. Artuk, Denizbacı Definesi, No. 91.

24) Gümüş, El-Mübareke, sene 110

No. 1 gibidir.

Noktalı üç daire ile dış tek daire arasında: o o o

Etrafında: بسم الله ضرب هذا الدرهم بالمكة سنة عشر ومئة

3.050 gr. 28 mm.

Artuk, İslami Sikkeler Kataloğu I, No. 124; Paris I, No. 497; J. Walker II, No. 484; الدرهم الاموى العرب s. 116, No. 205A-205B.

25) Gümüş, Vasıt, sene 120

No. 1 gibidir.

Etrafında: بسم الله ضرب هذا الدرهم بواسط سنة عشرين ومئة

3 gr. 27 mm.

BM I, No. 202; Paris I, No. 520; İstanbul, No. 191-195; Cairo, No. 223; J. Walker II, No. 570; Stickel, S. 39; C. J. Tornberg, Numi Cufici Regii Numaphylacii Holmiensis, Upsaliae 1848, s. 9, No. 53; الدرهم الموى العرب s. 122, No. 224.

26) Gümüş, El-Bab, sene 121

No. 1 gibidir.

Noktalı iki daire ile dış tek daire arasında: o o o o o

Etrafında: بسم الله ضرب هذا الدرهم بالباب سنة احدى وعشرين ومئة

3.100 gr. 28 mm.

J. Walker II, No. j. 7; Stickel, S. 38; İ. Artuk, Denizbacı Definesi No. 93; الدرهم الاموى العرب s. 111, No. 195.

Erzincan'ın 20 km, doğusunda, Erzurum-Erzincan doğal yolu üstünde stratejik önemi büyük olan Altuntepe'de Emevî sikkelerinin keşfedilmiş olmasına şaşmamak gerekir. Kesin sonuçları alınamamış olmasına rağmen, Emevîler tarihlerinin başlangıç döneminde dahi, yalnız, Anadolu'ya karşı akınlar tertiplemekle kalmamışlar, İstanbul'a kadar yaklaşmışlardır⁸. Daha sonraları doğuda büyük başarılar sağlayan Emevî halifeleri, İstanbul'u muhasara edecek kadar güçlenmiş ve bazı önemli Bizans şehirlerini zapt etmiş olmalarına rağmen, Araplar G. Levi Della Vida'nın

⁸ Emevîler (Beni Umayya): İslam Ansiklopedisi 1945/4, S. 243.

da yazdığı gibi⁹, Anadolu'ya yerleşememişlerdir. Ancak, Akdenize hakim olma mücadelesi dahil, bu askeri hareketlerin ve ticaret bağlarının varlığını, tarih vasikalarının yanında, Altıntepe definesinde de görüldüğü gibi, Arkeoloji belgeleri de kanıtlamaktadır. Altıntepe doğuyu batıya, güneyi-kuzeyi/Karadenize bağlayan geçitlerden birinin kilit noktasındadır. Emevîlerin bu kilit noktasından ve bölgenin zenginliğinden iyi yararlandıkları anlaşılmaktadır.

Definenin 684-742 (65-125) yılları arasında hüküm süren ve birbirini takip eden beş halifenin sikkelerinden oluşmuş olması çok önemlidir. Bu manası bakımından, Denizbacı definesinden de ayrılan bir özelliğe sahiptir¹⁰.

⁹ Ibid, S. 245-246.

¹⁰ 1-6 sayılı fotoğraflar fotoğraf Ş. Öztartan, sikkeler fotoğraf M. A. Düğenci tarafından çekildi: Kendilerine, içtenlikle teşekkür ederiz.